

De vrije markt en het goede leven in meervoud: vijf dimensies

I. Inleidende tekst

17

HOOFDSTUK 1

Sinds mensenheugenis is er nagedacht over wat een goed leven precies inhoudt. Waarschijnlijk heb je daar zelf ook al eens over nagedacht: wat is dat, een goed leven? Of: heb je alleen maar een goed leven als je veel materiële zaken hebt? Met andere woorden: de mens denkt na over zichzelf en de omstandigheden waarin hij zich bevindt. Dat heeft te maken met het feit dat de mens zich tot zichzelf-in-de-wereld verhoudt. Daarbij zijn symbolische vormen, zoals religie en kunst, belangrijk. Minstens even belangrijk is de manier van uitwisseling van diensten tussen bijvoorbeeld landen en mensen: de zogenaamde vrije markt. In dit hoofdstuk wordt nagegaan wat die vrije markt precies inhoudt, hoe wij deze als mensen ervaren en welke kritische vragen de filosofie hierover stelt. Ook wordt een eerste visie op het goede leven behandeld om ten slotte de vijf belangrijke dimensies van het goede leven uit te werken: relaties, instituties, lichaam, natuur en zin.

II. Vragen bij eindtermen 4 en 5

BIJ EINDTERM 4 (PARAGRAAF 1.1 T/M 1.4; P. 25 T/M 39)

1. Leg uit wat het betekent dat de mens zich tot zichzelf-in-de-wereld verhoudt.
2. Wat bedoelt Socrates wanneer hij beweert dat 'een leven zichzelf kritisch moet onderzoeken'? Ga om deze vraag te beantwoorden naar de website <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst1> en bekijk het filmpje 'The Examined Life' waarin Mitch Green onderzoekt op welke manieren je de

- uitspraak van Socrates kunt begrijpen. Beargumenteer welke manier van begrijpen van deze uitspraak jou het meest aanspreekt.
3. Waarom is de mens een 'animal symbolicum' volgens Cassirer en in welk opzicht onderscheidt de mens zich hiermee van het dier?
  4. a. Hoe komt Nietzsche ertoe de mens te karakteriseren als een 'niet-vastgesteld dier' en wat is de betekenis daarvan?
b. Welke taak heeft de Übermensch volgens Nietzsche?
  5. Wat is jouw visie op het goede leven? Neem hierover een beargumenteerd standpunt in en ga daarbij in op de bewering dat 'de mens zich tot zichzelf-in-de-wereld verhoudt', de aanname van Socrates dat 'een leven zichzelf kritisch moet onderzoeken', het onderscheid tussen mens en dier bij Cassirer en de opvatting van Nietzsche van de mens als niet-vastgesteld dier.

BIJ EINDTERM 5 (PARAGRAAF 1.3 EN 1.4; P. 39 T/M 49)

1. Wat is het BNP en hoe kan dit criterium ingezet worden om het goede leven te meten?
2. Welke kritiek heeft Nussbaum op het hanteren van dit criterium? Bekijk daartoe het filmpje 'Creating Capabilities' via de website <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst1> waarin Martha Nussbaum zelf haar kritiek toelicht. Je kunt dit filmpje ook gebruiken bij het beantwoorden van vraag 3.
3. a. Wat verstaat Nussbaum onder capabilities?
b. Maak een lijstje van de tien capabilities en beschrijf kort wat ze inhouden.
c. Wat is het voordeel van deze capabilities om het goede leven te meten?
4. Vergelijk de tien capabilities van Nussbaum met de vijf dimensies van het goede leven die in hoofdstuk 1.4 aan de orde komen. Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten?

5. Hoe wordt de organisatie Participate geïnspireerd door de capability-benadering van Nussbaum? Bekijk het filmpje op de website <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst1> en vat je bevindingen zo helder mogelijk samen.
6. Wat is jouw mening over de meetbaarheid van het goede leven? Neem hierover een beargumenteerd standpunt in, geef aan wat je verstaat onder het goede leven en ga kritisch in op het criterium van het BNP, de capabilities approach van Nussbaum en de opvatting over de vijf dimensies van het goede leven.

III. Verdiepingsopdracht

Hieronder tref je het verhaal aan van Tony Chocolonely. Tip: gebruik bij de vragen de website www.tonyschocolonely.com.

TONY'S ROUTE NAAR 100% SLAAFVRIJE CHOCOLADE

Samen maken we 100% slaafvrij de norm in chocolade. Niet alleen in onze chocolade, nee, in alle chocolade wereldwijd. Om dit voor elkaar te krijgen hebben we een routekaart opgesteld. Dit zijn onze doelen op de lange termijn, waarin we elk jaar stappen zetten (groot en klein). Onze routekaart bestaat uit drie pijlers: We vinden 't belangrijk dat 'r bewustwording is bij de cacaoboeren en dat mensen in cacaogemeenschappen inzien wat wel en niet is toegestaan. Zo kunnen kinderen na school meehelpen op 't land en leren hoe cacao verbouwd wordt, maar is 't voor boeren duidelijk waar de grens ligt en wat de consequenties zijn van te zwaar werk voor kinderen. Ook is 't belangrijk dat coöperaties strijden tegen kinderarbeid. We willen alle chocofans bewust maken van de ongelijkheid in de cacaosector. Als winkels én chocofans eisen stellen en actief vragen naar eerlijke chocolade, nemen chocoladebedrijven eerder hun verantwoordelijkheid om dat te volgen. Chocofans weten dus hoe 't zit en kunnen meedoen in onze missie om samen de industrie in beweging te zetten. Wij geven het voorbeeld en laten zien dat chocolade maken anders kan, zodat iedereen in onze keten blij wordt van chocolade.

Hiervoor moeten we commercieel succesvol chocolade maken zonder slavernij en uitbuiting. We investeren in langetermijnsamenwerkingen met de cacaoboeren, maken betere prijsafspraken en trainen cacaoboeren om hun oogstopbrengsten en hun organisatie te verbeteren, zodat de boeren 'n leefbaar inkomen kunnen bereiken. We maken chocolade van traceerbare cacao. We inspireren andere belangrijke spelers om in actie te komen en zijn actief op zoek naar partners die ons model willen volgen. Hiervoor laten we zien welke impact we maken, delen we onze lessen en staat onze deur altijd open voor 'n goed gesprek. Maar we kijken altijd kritisch naar onszelf en gaan continu na waar we meer impact kunnen maken. Hierbij volgen we ook graag 't goede voorbeeld van anderen, zoals met het CLMRS. We verhogen ook de druk op de industrie door 't gesprek aan te gaan met de politiek, ngo's en wetenschap, zodat de industrie uiteindelijk werkt volgens Tony's recept voor slaafvrije cacao. De oorspronkelijke belofte van het chocolademerkt was *100 procent slaafvrij*. In de loop van de jaren bleek het echter niet mogelijk te zijn om volledig slaafvrij te produceren, waarop de leus werd gewijzigd in *op weg naar 100 procent slaafvrij*. De oorzaak hiervan was dat de cacaobranche hardnekkig bleek. Oprichter Van de Keuken was dan ook erg somber bij het 10-jarig bestaan van het merk. Hij stelde in een documentaire over het merk: 'We hebben veel te weinig teweeggebracht. Er komt niets terecht van het uitbannen van slavernij. Het is de afgelopen tien jaar zelfs erger geworden.' Uit onderzoek in 2015 in Ghana en Ivoorkust bleken meer dan twee miljoen kinderen mee te werken aan de cacao productie, de meesten gedwongen.

1. Leg uit dat Nietzsche de oprichter van Tony Chocolonely zowel als ziek (of niet-vastgesteld) dier als als een Übermensch zou karakteriseren.
2. Licht de vijf dimensies van het goede leven (zoals die zijn beschreven op de pagina's 44 t/m 47 van het examenboek) toe vanuit het perspectief van:
  - a. de kindslaaf die meewerkt aan de productie.
  - b. de oprichter van Tony Chocolonely.

3. Beargumenteer of de vrije markt als economisch principe moreel geslaagd is aan de hand van het verhaal van Tony Chocolonely. Geef daarbij aan van welke morele principes jij uitgaat.

IV. Essayopdracht

In zijn boek *De utopie van de vrije markt* ontmaskert Hans Achterhuis de ideologie van het neoliberalisme tegen de achtergrond van de kredietcrisis. Het neoliberalisme bleek al even utopisch als het communisme. Tijdens de kredietcrisis gaf voormalig topbankier Alan Greenspan openlijk toe dat er blijkbaar 'een fout' zat in zijn diepe overtuiging dat vrije markten geen nood hadden aan regulering. Hij was teleurgesteld over de ontdekking dat het neoliberalisme tekortschoot. Deze spijtbetuyging van Greenspan vormde de achtergrond voor het boek van Hans Achterhuis. Voor Greenspan was de vrije markt niet alleen een ideologische overtuiging, maar ook een regelrechte utopie.

OPDRACHT

Ga in het examenboek (p. 12, 37, 160, 179 en 310) en op internet op zoek naar informatie over het neoliberalisme. Je kunt gebruik maken van de filmpjes en links op <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst1>. Beargumenteer in een essay (van maximaal 600 woorden) of de vrije markt al dan niet als utopie beschouwd kan worden. Geef duidelijk aan van welke definities van utopie en vrije markt jij uitgaat. Kijk ook naar wat er in het examenboek over utopieën wordt gezegd (p. 79, 130 en 306).

V. Denk- en debatoefeningen: Twee gedachte-experimenten

De centrale vraag die in dit boek wordt onderzocht, 'hoe verhoudt het goede leven zich tot de vrije markt', kan gesteld worden op minstens twee niveaus: het niveau van de inrichting van de samenleving

en het niveau van persoonlijk gedrag binnen die samenleving. Om het denken alvast op gang te brengen, geven we hier, als eerste 'denk- en debatoefening', voor beide niveaus een gedachte-experiment, zoals filosofen met enige regelmaat plegen te doen.

A. De Dictatordag

22

WERKBOEK Het goede leven & de vrije markt

Je krijgt een bericht in de bus dat je uit de hele wereldbevolking bent geloot om vandaag over precies een jaar voor één dag dictator over de hele wereld te zijn. Alle landen waren het erover eens dat al het eindeloze overleg tussen allemaal verschillende partijen, ieder met eigen belangen, tot niets meer leidt. We zitten wereldwijd in een impasse. Daarom heeft men besloten om willekeurig één wereldbewoner aan te wijzen, die na een voorbereidingsperiode van een jaar op die ene dag een aantal belangrijke beslissingen mag nemen. Daarna zal die persoon zelf niet meer aan het openbare leven deelnemen maar de rest van zijn/haar leven met enkele dierbaren op een onbewoond maar verder zeer aangenaam eiland in de Pacific doorbrengen, in behoorlijke luxe (palmbomen, zon, surfen, noem maar op!), maar verder geen mogelijkheden meer hebben om zelf macht of rijkdom te verwerven. De belangrijkste beslissing die die persoon moet nemen is: gaan we als wereldbevolking verder met het systeem van de vrije markt? Of moet er een heel ander systeem komen? Het centrale criterium dat deze persoon voor zijn/haar beslissing moet hanteren is: brengt de vrije markt het goede leven dichterbij of frustreert het dit juist?

OPDRACHT

Jij bent die persoon! Wat ga je over een jaar, op die ene gedenkwaardige dag, beslissen?

Wordt het een markant 'afschaffen!' of juist een 'volle kracht vooruit!' ten aanzien van de vrije markt? Of wordt het een 'ja, mits ...' (maar onder welke restricties dan?), of 'nee, tenzij...' (maar onder welke voorwaarden dan?)? Als filosoof gaat het erom dat je goede argumenten geeft, dus in zekere zin gaat het niet om het antwoord, maar om een goed onderbouwd antwoord. (Hopelijk helpt dit boek.)

Het gedachte-experiment A stelt de vraag naar de goede ordening van de economie. In de filosofie is deze vraag op de agenda gezet door aan de ene kant de achttiende-eeuwse Schotse moraalfilosoof Adam Smith (pro-vrije markt) en aan de andere kant de negentiende-eeuwse Duitse filosoof Karl Marx (die de vrije markt wilde afschaffen). Op beide filosofen wordt verderop in het boek teruggekomen.

Experiment A is geheel denkbeeldig (nu ja, zeg nooit 'nooit'). Dat is bij het volgende experiment anders; het zou kunnen gebeuren (al is de kans nog altijd heel klein). In gedachte-experiment B plaatsen we onszelf binnen de context van de huidige vrije markt. Hoe kan het goede leven hierbinnen gestalte krijgen?

B. Het Goede Leven Fonds

Je hebt meegedaan aan een bijzondere loterij en je hebt gewonnen. In een brief wordt uitgelegd wat de prijs precies is. Over een jaar krijg je een bedrag van € 5 miljoen in vruchtgebruik (je wordt geen eigenaar). Je hebt een jaar de tijd om plannen te maken voor een fonds waarin je dit geld gaat onderbrengen. Dit fonds gaat het Goede Leven Fonds heten. Je gaat richtlijnen opstellen voor de aanwending van het fonds. Met het fonds kun je investeringen doen in bedrijven, je kunt zelf een bedrijf oprichten, je kunt het geld ook aan goede doelen geven. In ieder geval zal een bepaald concept van 'het goede leven' de basisoriëntatie van het fonds moeten zijn.

OPDRACHT

Welke richtlijnen ga je opstellen? Bekijk om een scherp beeld te krijgen van de kenmerken van een vrije markt eerst de vier filmpjes op <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst1> over de begrippen 'economic systems', 'supply and demand', 'money and finance' en 'markets'. Geef in je antwoord tevens aan wat de kern is van jouw mensvisie (gebruik daarbij het gedachtegoed van filosofen die jou aanspreken) en de kern van jouw visie op moreel handelen (maak daarbij gebruik van ethische theorieën). Gebruik niet meer dan 500 woorden.